

Paul Ariste és Magyarország

1960-ban Budapesten rendezték meg az első Nemzetközi Finnugor Kongresszust. Évek óta esedékes volt már a gyorsan terebélyesedő tudomány, a finnugrisztika művelőinek egybehívása, a kutatók a háború befejezése óta várták e szakágazat „keleti” és „nyugati” művelőinek találkozóját, eszmecserejét. Az ismert történelmi körülmények, az ún. hidegháború baljóslatú eszkalációja hosszú évekre elodázta a régen várt találkozást, amelyre csak az enyhülés-olvasás – ma már oly messzinek tetsző – reményteli esztendejében, 1960-ban végre mégis sor került.

Felfokozott kíváncsisággal készülődött mindenki az eseményre. Az idősebbek azért, mert évtizedek óta először reménykedtek személyes találkozásban kollégáikkal, a fiatalabbak pedig azért, mert módjuk nyílt „élőben” is látni, hallani a csupán szakirodalomból ismert neves tudósokat. A várakozás izgalmát az is növelte, hogy a finnek és a magyarok – egykor hagyományos – találkozásain túl a szovjet delegációban a kis rokonnépek képviselőinek részvételére és a velük való megismerkedésre is számítani lehetett. Ma, túl immár az ötödik hasonló kongresszuson, elmondhatjuk, hogy a sokkal népesebb, mutatósabb, későbbi rendezvényekkel szemben s budapesti volt a legmelegebb légkörű, legcsaládiasabb hangulatú összejövétel.

A szovjet küldöttség tagjai közül hamarosan a figyelem középpontjába került egy jó megjelenésű, szőke, sportos öltözékében is elegáns, fúrge mozgású férfi, aki kedves, derűs, előzékeny viselkedése mellett főként azzal keltett feltűnést, hogy szükség esetén tucatszámú nyelven váltott szót, ill. társalgott e kongresszus különböző nemzetiségi résztvevőivel. A kíváncsiskodók hamar megtudták, hogy az energikus, mindenre figyelő, mosolygós fiatalember éppen 55 esztendő, aki a tartui egyetem finnugor tanszékének vezető professzora s az észti tudományos akadémia tagja. Paul Ariste nevét a „szakma” természetesen már a harmincas évek eleje óta számon tartotta, munkásságának régóta tekintélyes rangja volt a finnugrisztika műhelyeiben szerte a világon.

Elsősorban az észti és a finnugri nyelvek (különösképp a vót) kutatásában ért el kiemelkedő eredményeket, legalább is mint finnugri specialistát emlegették a tartui egyetem egykori magyar oktatói, hallgatói (Csekey István, Virányi Elemér, Lakó György, Kálmán Béla, Lavotha Ödön, Sz. Kispál Magda és A. Kövesi Magda). A háború után Ariste vált az észti (s voltaképpen az egész szovjet) finnugrisztika meghatározó egyéniségévé, aki ekkorra már a finnugrisztika teljes területén otthonosan mozgott, pontosan látta időszerű gondjait, megoldandó feladatait. Jutott ideje a finnugrisztikán túli területek művelésére is, egyebek mellett fontos tanulmányok sorát írta a fonetika, az indoeuropaisztika és az általános nyelvészet különféle szakkérdéseiről.

Soha sem volt szobatudós. Ifjú korától túl hetedik évtizedén (a „hajlott kor” kifejezés nem illik egyéniségéhez) szüntelenül járta a terepet gyalog, kerékpárral vagy szekéren is. Kényelemre, díszkiséretre, fogadóbizottságra soha nem tartott igényt. A vót öregasszonyokkal (állítólag 50 év óta minden vótot személyesen ismert, ismer) anyanyelvükön szólítva meg őket pillanatok alatt jó hangulatot teremtett a komoly munkához. Éppúgy mint pl. a vándorcigányokkal, akikhez szintén nem kellett „leereszkednie” (bőséges szókincsében bizonyosan ismeretlennek is számít e kifejezés), s akikkel szintén szót értett.

Az anyaggyűjtés, a folklórszöveg feljegyzése számára sohasem volt gond, társaságában a legzárkózottabb, legszófukarabb adatközlők is megnyíltak, megnyilatkoztak.

Paul Aristét 1960-ban ismertem meg Budapesten, ahol akkor egyébként maga is először fordult meg. Kedvessége rögtön megfogott, s társaságában egy pillanatig sem éreztem azt a feszélyezettséget, amelytől oly gyakran szenved a „kezdő fiatal” joggal híres, de kimért professzorok és akadémikusok társaságában. Észre sem vettem, hogy rövid percek alatt „lekáderezett”, tájékozódott érdeklődésemről, családomról, s húsz év után is pontosan tudta adataimat. (S hány száz ilyen „személyi kartotékot” őriz legendás emlékezete!) Első bátortalan leveleimre azonnal válaszolt, kéréseimet (könyveket kértem) rögtön teljesítette. Ma is így tesz. – Később többször is találkoztunk, s az első benyomások az évek során valódi, tartós élménnyé, igaz tiszteletté nemesedtek bennem. Számomra ő testesíti meg az „ember – tudós – tanár” hármasságát a legharmonikusabban, a legmagasabb szinten.

Kapcsolataiban, mint említettem, a rang és a tekintély semmiféle szerepet nem játszik, tetteiben és szavaiban is a valódi demokrata nyilatkozik meg. Mikor eljutottam Tartuba, személyesen várt az állomáson, megszervezte programomat, megmutatta a várost, az egyetemet, végigkalauzolt Dél-Észtország megragadó tájain (fiát kérve meg sofőrünknek), elvitt otthonába, ahol megcsodálhattam az egyik legteljesebb, leggazdagabb finnugrisztikai magánkönyvtárat. Bármerre jártam vele Tartu utcáit, mindenfelé érzékeltem az iránta megnyilvánuló tisztelettel elegy szeretetet. Lehetetlen volt megelőzni őt a köszönésben, s ha diákjával találkoztunk, mindegyikhez volt lényeges, személyre szóló szava, kérdése. Ekkor éreztem meg valamit abból, hogy milyen is egy igazi diákváros, pontosabban: milyen egy emberszabású, léptékű, hangulatú egyetemi város. Sajnos, egyetlen egyetemi előadását sem hallhattam, pedig óráiról legendák járták. Mindenféle jegyzet, cédula nélkül tartotta lebilincselő nyelvészeti kurzusait, s példák százait írta föl a táblára több tucatnyi nyelvből, nyelvjárásból.

Joggal állítható, hogy valamilyen formában minden szovjet finnugrista (különösképp a nyelvrokonépek fiai) tanítványának számít, igen sokan szerezték meg irányításával a kandidátusi fokozatot. De a tanítványok soraiban magyarok is vannak: Bereczki Gábor, Mokány Sándor, Mokány Katalin és Szabó László. (A névsor, persze, nem teljes!)

Az 1970-es (Tallinnban megrendezett) Nemzetközi Finnugor Kongresszus elnökeként és házigazdjaként ismét bebizonyította, hogy figyelme mindenre kiterjed. Kevés olyan résztvevője lehetett e nagyszerűen összefogott seregszemlének, akihez ne lett volna legalább néhány jó szava Aristének. Mindenütt ott volt, ahol kellett, fáradhatatlanul intézkedett, név szerint ismerte e kongresszus valamennyi vendégét.

1960. óta többször is megfordult hazánkban. 1967-ben tiszteleti tagjává választotta a Magyar Tudományos Akadémia, 1970-ben részt vett és előadást tartott a Sajnovics-Emlékülésen, 1971-ben pedig díszdoktorává fogadta a szegedi József Attila Tudományegyetem.

A nyolcvanadik évéhez közeledő professzornak, aki már „nemzeti intézménye” az észti népnek, minden őt ismerő magyar nevében csak egyet kívánhatok, jó egészséget. Ennek birtokában ő ma is a „régí”, azaz ifjú, energikus, tevékeny, nélkülözhetetlen személyiség. Olyan, amilyenként megismerték őt magyar barátai, tanítványai, tisztelői 50–25 esztendeje vagy akár napjainkban is.